

JAINKOA eta MATERIA

TEILHARD DE CHARDIN

Zer da Jainkoa? Nor da Jainkoa? Nun da Jainkoa? Hauek izan dira ta dira garai eta leku guztietako gizonak egifiko galderak. Jakingura honeri erlijioek erantzun diote.

Jainkoa izpiritua da. Jainkoa izadiaren kreatzaille ta egillea da. Jainkoa denean da.

Ta gizon gehienek nahiko zuten hauekin ta ez ziran larritu. Beren adimenak ez zien besterik eskatzen ta bare ta trankil bizi izan zijoazan.

Baiña egun batean Erdi Aroko jakintza hamildu zan ta despres-tijiatu. Teoriak, orduko teori olerkizko ta zaharrak, ahaztuta bezala lotu erazi ziran narruzko ta pergamiñozko liburu haiekin batera.

Odola ba dabil zaiñetatik, ez dago, lehen pentsatu lez, geldi.

Mundua biribilla da, ta ez laua, antziñakoek uste bezala.

Lurra eguzkiaren ingurutik dabil ta ez berau lurraren ingurutik, Josue-k "Eguzki, geldi hadi!" esan arren.

Gizona beste animali batzuengandik sortua izan da, eboluzioz, Moisek Jainkoak buztifnezko egin zuela bazioen ere.

Ta honelako asko ta asko gertatu dira zientzi guztietan. Duda ta galdera bide berrien urratzailleak izan ziran ta mitoak eta erlijioeriak alde batera utzi ziran zientzi arloan.

Ta honetara hogeigarren mende hontako zientzia sortua dugu.

Ta duda, zalantza, erlijio arlora ere etorri zan.

Zer da izpiritua? Nun dago? Zerez egifia da? Zer da Jainkoa? Zerezkoa da? Nun topa daiteke?

Zientzistek ez dituzte orain Erdi Aroan sorturiko erdi ipuin haiek. Izpiritua ikusi ezifia dala esatea merkea da, baiña horregaz geure ezjakintasuna estalten dugu.

Jainkoa beharrezkoa dala esateak ez duke ezer ere argitzen, gauzak berezkoak izan daitekezalako, Jainkoa bera, erlijioen aburuz, berezkoa danez.

Ta erlijioak gitxietsiak izaten hasi ziran.

Gizon kulturduinak urrundu egiten ziran berek aditzen ez zituzten nahaspil ta ipuin zoragarri baiña eskas haletatik.

Zientziak zerakusana erlijioen teorien aurka zegoan. Berriro ere Galileoren arazoa; egia egia da, Aita Sainduak eta liburu beneragarririk ezetz ba diote ere.

Elizaren pentsakera ere atzeratua lotua zan. Ez zegokan mundu berriari.

Ta katolikuak eta beste kristau guztiak ezjakintzat eta fanatizatzat hartu egiten ziran.

Baiña egun batean argia sortu zan berriro, ta bide illunak klar ta zabal ikusi egin ziran. Elizak gizon bat zeukan, teologiaz oster, jakintza ta zientzia, hots, mende hontako zientzia ederki zekiena: Teilhard de Chardin.

Saiotxo hontan bere teori ta aburu zorionekoak agertu nahi ditut, Elizaren orain arteko zientzi arloa nola utzi duen jakin dadin.

Eleizaren pentsalariak aztertzen baditugu, laster konturatuko gera gehientsuak antzifikoak diranaz. San Agustin, San Tomas, eta beste teologilari ta filosofilari ospatsu gehienak oso igaroak dira.

Beren teoriak osotzeko orduko jakituriaz baliatzen ziran ta halako oinarriak harturik erlijiozko filosofi sailak eta liburu lodiak betetzen zituzten.

Elizak, orduko pentsalaririk onenentzat hartu zituen ta bere lanak ikaskaitzat jarri zituen apaizgaitegietan. Jakintza soilla, hots, Jainkozko zientzia ez zana, ez zan agindu ikasteko, sakonki, behintzat.

Ta hortik galmendia etorri zan: Erdi Aroko jakituria zaharturik lotzean, seminarioetako filosofia ere, berekin batera zahartu zan ta desegokitu.

Apaizak beren antzifiko teori barraikarriez hari ziran oraindio ta jakitunek barre zegiten beren lepotik.

Nik oindik gomuta dut zelan, ni eskolakoa nintzanean, etorri zitzaigun abade debozifotsu ta on gurako bat, protestanteen ta eboluziozaleen teorien aurkako eritziak eta kontseilluak ematera.

—Gizona ez dator tximinoengandik —zioskun Jainkotasunezko

arrabi sainduaz—. Horiek guztiak gezurrak eta tontokeriak dira jainkobakoek asmatuak. Bibliak argiro dio nola Jainkoak buztinaz egin zituen Adan eta Eba. Gaifera —ta gure arteko mutiko bat harturik agertu zigun—, begira mutiko hau. Ba ote dauko beronek tximio antzik? Bere begiak tximio batenak bezalakoak ote dira? Illerik ote du tximiotzat har dezaten? Ta hagin zorrotzik ote? Ez, ez dauko. Orduan argi ta garbi dago nola guztiok asmakeriak diran ta ez diegun jaramonik egin behar.

Ta hauexek ukan genituen azalpen guztiak. Beronen ondorioak ezin txarragoak izan ziran.

Orduko mutikook gizondu egin giñan ta liburu sakonak irakurri, Charles Darwin'en aurrerakuntzari buruz ere bai. Ta Elizaren pentsakera, abade gizagaixo haren bitartez emana, tontokeritzat hartu genduen arrazoiz.

Ta honetara beste asko.

Baiña ni ezin noake bide guztietatik, ta lot nadin Jainkoari buruzko probleman. Zer da Jainkoa? Nor da Jainkoa? Nun da Jainkoa?

Jainkoaren izakera izpiritu huts batena dala esatea gauza eskasa da, misterio bat estalteko jarten dugun aitzaki bat.

Atomoa ezagutu baiño lehen ikusi ez ditugun txataltxoei izpiritu esan bagenio, zientziak ez zirakean tanto batez ere aurreratuko.

Jainko ikusten ez dan gauza bat izan daiteke, baiña nolabaiteko izakera ta izatasuna euki behar duen zerbait, ez pentsamentuzko hitz baten esan guraren misterioa.

Ta zer da izpiritu bat? Gorpuzkerarik ez daukon indar bizi eragilea, noski. Ta hori, zer da? Ta teologilarien ahotsak mututu edo nahasi egiten dira. Ez dakite. Funtsez ez dakite zertan hari diran mintzo. Tamala da.

Nor da Jainkoa?

Gauza guztien egillea. Mundu hontan gauzak ba dagoz ta, egiñak diran lez, egille baten premia daukate, erloju batek bere erlojariarena daukanez.

Ez dago semerik aita barik.

Ta Jainkoa nork egiña da? A!, dioskute teologilariak: Jainkoa bezekoa da. Jainkoaren izakera berezkitasuna premiazkoa da, bera egin bakoa da. Bera egin bakoa da.

Lehen esplikazio honekin munduaren askotarikotasuna argitzen zan. Errexago siñesten da Jainko kreatzaille bakar bat, mundu honetako izaki ta gauza guztiak baiño. Izadia askotarikoa da, plurala,

Jainkoa bakarra; bietatiko bat berezko dala sifnestekotan, errazago sifnesten dugu bakarra dana.

Ta, mundua plurala zala pentsatzen zanerako, esplikazio hori polito zetorkean. Baiña egun, munduaren ta izadiaren askotarikotasuna itxurapen bat besterik ez dala dakigu. Animali bat, gizon bat, landare bat, harri bat eta izar dirdiratsu ta urrun bat, materi berdifiñaz sortuak eta osotuak dagoz. Elektrotasunez egifiñak dira. Guztiak dira bat funtsean.

Orain oso famatuak dira arezko (ondarrezko) gazteluen txapelketak ondartzeta guztietan. Area, berdifiña bada ere, askotara molda daiteke: gaztelu bat, dorre bat, esfinje bat, eskultur bat... eta abar eta abar, baiña itxura horiek urrundik ezberdifiñak izan arren, arezkoak dira muiñez. Berdifiñak dira.

Ta, izadia, orobat da. Dena homogenea dateke; zientziak argitu bezala, askotakorik ez da.

Ta Jainkotasuna, gaitzagoa, zaillagoa bihurtzen zaigu orduan. Jainkoa sifnestea zein materia sifnestea berdin da. Bitariko bat haukeratu behar bada, errazago da baiña ikusten dana sifnestea ikusten ez dana baiño.

Ta Jainkoa zientzi arlotik zirriborrotzen da mito bat bailitzan.

Bai, diosku zientziak jakitunen ahotik —lurra nola zegoekan hegaz airean edo zabalean ez zekitenean, grekoek Atlas jigantaren lepoan zegoala esan ziguten. Ta, gero, izadiaren askotarikotasuna nola izan daiteken berezko ez jakitean, Jainkoa asmatu zan modu berdifiñez.

Ta, grabitazioa argitzean, Atlas aienatu zanez berdinzki desegingo da Jainkoa, Fisikaren azkeneko legeak argitzean.

Nun da Jainkoa?

Denean dago. Denean omen dago, ze, egia esan, ifiun ere ez da ikusten —esan lezake sinesmenik ez duen edozeifiñek.

Atomoaren lege, orbitak, erradiatzeak eta xehetasun guztiak era-kutsirik atomoa bera zelanbait agertu eta demostratu ez balitz, ifiñork ez luke halako asmakeririk sifiñetsiko.

Jainkoaz, berriz, horixe gertatzen zaigu. Ondasuna, betikotasuna, ahal nehurri bakoa, izpiritutasuna, eta ez dakit zenbat atribuzio jarten dizkagu, ta bera ezin dugu probatu hitz nahaspillez ez bada. Ta oindio miretsi egiten gaitu sifiñesmen bakoen barreak!

Iñozoak gera gero! Nork ez du holako teoriei barrerik eginen? Ta, guk egiten ez badiegu, familiko ta herriko kristau ohiturengatik besterik ez da.

Pentsa dezagun momentu batez ez gerala kristau, ta erlijiorik ez digutela sekula erakutsi. Baiña kultura ba dugu, ikasiak gera ta ba dakigu. Izadiaren askotasunezko itxurapen ta materi bakarraren berri.

Nola hartuko genituke apaiz baten esanak Jainkoari buruz? Irri-parre batez, noski baiño noskiago. Orain hinduist batenak hartzen ditugun bezala.

Ordua da, behintzat, erlijioa frogatzeko daroagun bidea desfasetua ta antziñan lotua dala aitortzeko. Hortik ezin jarrai.

MATERIAREN ERREALITATEA.

Honen ondoren esango ditudanok teori bat besterik ez dute osutzen; beraz, izan leiteke noizbait beste fisikazko argitasun batzuek, berriagoek eta aurreratuagoek, lurrera botatea; baiña hala ere azkeneko zientziak darakuskigunaz egia da ta ez Erdi Aroko pentsakera eragotziaz.

Has gaitezcan aitortzen Izadia berdin derdina dala sakontasunean eta muiñez. Materia aitortzen dugu, frogatua baita.

Ta ezin dateke Jainkoa materi zabal ta berdin berdin hau izan? Dakusagun. Elizaren jakitun zaharrek ez zuten posibilitate hori iñoiz onhartu.

Egillea ezin da egia izan. Ezin baitekez nahas idei bi hauek.

Egillea, hots Jainkoa, gauza bat da, ta egia, izadia, beste bat. Batek bestea sortu zuen. Ez dira biak bat.

Teologilari jatorren aurkazko eritziak, baiña, ez dira berez bat ere esan guratsu.

Lehen ezin uler zeitekean nola egille bat beraren egia izan zeitekean.

Baiña hala ere idei hau ba zan greko batzuen artean, hots, panteismua. Haietariko batzuek izadia jainkotzat hartu zuten, dena da jainkoa esanaz. Baiña teori honeri akats aski topatu zizkioten, mentalitate hertsiz ikusirik, ta baztertuta izan zan guztiz.

Teilhard'ek, berriz, panteismua goratu eta berrargitaratu zuen dimensio berriaz.

Berak ederki jakin zuen, zientziak, batu kreatzaillea ta kreatua behar dan moduan.

Pentsa dezagun nolako Jainkoa gendukean materia, bera Jainkoa balitz.

Materia, gauza ta izaki guztien egilea eta gaia litzake. Materiaz sortuak lirake ta materia guztiengan legoke funtsez.

Materiaren hedakuntza ta zabaltasuna denean dagoalarik, izaki guztia materiaz egiña litzake, ta teori hau onharturik, Jainkoz sortua.

Honetara jainkoaren egilletasuna ta gauzekiko arduratasuna ederki gordetzen dira, Jainkoaren muiña gauzen barnea bera baita.

Ta, berriro, jarriko dut adibide bat: arearena. Ondartza batean dagozan arezko gaztelu ta eskultur guztiak areaz egiñak dira, baiña zer jazoko litzake area mineral arnas bako ta indar bakoa barik, enerjizkoa ta eragillea balitz?

Ondartza osoa bizirik legoke ta gaztelu, dorre, eskultur ta irudi guztiak, arezkoak diran aldetik, areak sortuak eta ardurapetuak lirake.

Izan bedi ondartza geure izadia ta gaztelu, dorre ta itxura guztiak izadiko atomo, molekula, metal, landare, bakterri, animali ta adimendunak.

Izan bedi ondartza hori Jainko ta izakiok Jainkoaren gaiaz egiñikoak.

Ta orduan, zer? Nolako panteismua litzake hori? Azter dezagun problema.

Izakien nortasuna errespetaturik legoke, bakoitzaren izakera, krea-tzaillearen materiaz egiña balitz ere, beretik eta bere gorpuzkeraren legeekin biziko litzakelako.

Adimendubakoen artean, beren nortasuna eboluzio legepean geratuko litzake, ta beren askatasuna beren garaunen haunditasunak eman litzake: aurrerapena nolakoa, argitasuna halakoa.

Gizezkoongan, eta dagokezan beste adimendunengan ere, geure askatasuna ta nortasuna haundiagoak dira, geure garauna pentsalaria baita.

Jainkoz sortuak gera, baiña Jainkoak ez du pentsatzen gugatik. Libreak gera, ondartzako areak gura dukean itxura ta modua hartzeko haukera daukan bezala, ondartza gora behera.

Ondartza barik ezin dagokez arezko eskulturik, baiña hala ere ondartzak ez dio bertako gaztelu edo dorreei inolako nortasunik kentzen.

Jainkoa horixe bera litzake. Ez dago antziñako panteisten aurkalariek uste zuten arriskua: gizona ez da Jainkoarentzako ur tanta bat itsasorentzat dana. Gizona ez da galtzen Jainkoagan. Gizona Jainkoaren atal pentsalari bat da.

Gizartea, garai eta leku guztietako giza izpiritua, Jainko horren agerpena besterik ez dira, ta beragana doaz heriotza ta maitasunezko aurrerapenaz. Heriotzan, giza izakeran dagoan izpiritua Jainkoaga-

natzen da, ondartzako area, gaztelua bustita gero, ondartzan lotzen dan bezala.

Baifia gizona ez da area, bere mortasuna ezin gal daiteke, gazteluaren mortasuna ondartzan galtzen dan bezala. Jainkoa gizanortasunak batzen dituken kolektorra dateke. Hareganatzen gera gorpuzkera galdurik.

Ta Jainkoa geure giza ahalegin guztien helburua da.

Aurreraldakuntzak bizitzaren pausoak erakutsi dizkigu. Materiak askotariko abarrak sortu ditu adimen billa. Kristalak, protidoak, birusak, bakteriak, landareak, protozoak, arraiñak, urlurtarrak, narrastiak, hegaztiak eta ugazdunak materiaren okerbideak besterik ez dira, adimena erdietsi nahiz.

Gizonagan ahalegin guztiok garaitu dute beren nahia.

Ta pauso okerrak zertarako? Zertarako hainbeste abere adimen-dubako? Nolako jainko itsuk egin ditu?

Pauso okertzakook beharrezkoak izan dira. Materiaren elkar-tzeak, matematikak eta probabilitateak egina izan dira aunitzetan, ta askatasunez, ez determinismuz. Ta bere frutua pluraltasuna izan da.

Ta pluraltasun hau beharrezkoa da gizonarentzako. Mundu honetan gizonaz besteko animali ta landarerik ez balitz, zertaz jango genduke? Zegaz jantziko gina? Nundik aterako genduke etxeak eta lanabesak egiteko materialak? Mundu hontako beste izakiak ere beharrezkoak dira. Baleiteke batzuk alfertzakoak izatea, eskorpio bat edo larrasuge bat, esate baterako, hobe ez balego holakorik, esan leiteke, baifia aurreraldakuntzak honelako abere ta landare gaiztoak darakuskiguz, bere probabilitate legeen ondoriotzat.

Ta gizona egitean ta sortzean badirudi aurreraldakuntza lotua dala, geratua gelditu zaikula.

Zertan agertzen da, ba, gaur, aurreraldakuntza? Noruntz goaz oraingo gizonok? Zelako helburua dukegu?

Ta Teilhard de Chardin'ek etorkizunaz mintzatzen digu.

Begira dezagun igaroaldia ta dakusagun gertatua.

Animalien artean norgehiagoka bizia dago bakoitzaren arrazaren nagusitasuna ta indarra hedatzeko. Elkartasun onurakorrik ez dago. Norberakeri itzala ta izugarria dago.

Abereen artean talde ugariak ez dira luzarokoak ta, gaifera, noizean behingoak besterik ez dira izaten.

Intsektak ugariagoak izaten dira ta iraunkorrak beren talde ta elkartasunetan (termitak, txiñaurriak, erleak...), baifia txikiegiak dirateke adimen nagusi bat erdiesteko, Teilhard'en eritziz.

Gizona lotzen da bakarrik nagusi ta elkarkoitzat.

Antzifian, gizona animalien pare zan. Burruka ta elkar hiltzea bere bizi legea zan.

Baifia gerlen ostean, bakea etorri da ta herriak elkarreri begira hasi dira. Urrutira behatu barik, oraintsukoak ditugu Europa'ko Elkarrekiko Merkatua, Sobietarren Errepublika Sozialisten Elkartzea. UNESKO, ONU, Ameriketako Estatu Batuak eta beste honelako ta antzeko asko.

Gizona gizonaren laguna da. Mundua sozialismurantz doa arinzki.

Ta ahuxe dugu aurrereldakuntzaren azkeneko pausoa: elkartasuna, anaitasuna, elkarrekiko maitasuna... Jainkoaganatzea.

Giza espeziaren sozializatzeko haurerapentzat har daiteke zientziatziki? Baietz erantzun behar. So dagiogun bada!

Molekula batean atomoak dira osotzailleak, zelula batean molekula dira atalak, txifurritegi batean txifurria dugu atalkia.

Baifia atomoak ez du bere nortasuna galtzen molekula osotzean, ez molekula zelulagan ez txifurriak bere txifurritegian. Bakoitza bera da ta ez albokoa, ez laguna. Osoa aberastu ta haundiagotu egi ten dute beren izakera desegiteke. Ta horixe dateke gizonaren etorkizuna.

Munduan maitasunezko indar batek gizonak elkartzen ditu (Oma) ta beste batek, atzerakuntzak, antzifianako borroketara eroan nahi ditu, gorroto bideetara (Gaiztoa). Bikoiztasun hontan dagoke etorkizuna.

Badirudi aurrerapena lotuko dala garaille ta atzerakuntza baztertuko dala ta ahaztuko, baifia oindio burrukan gagoz, garaille nor lotuko.

Teilhard'ek, baikorra izanaz, on bidearen garaipena profetizatzen digu, beharrezkotzat gaitera. Horixe munduaren helburua bailitzake.

Gizarte elkartu ta maitakor horregan eboluzioaren azkena lotuko da, Jainkoa, (Materi aurrerarlari ta maite eragillea) sortua litzake gizarte zoriontsu hartan ta Izadiak bere osotasuna leukake.

Orduan —pentsa lezake norbaitek—, ez ote dago oraindik Jainkorik? Jainko dalako hori gizarte pentsalari ta elkarkoi baten frutua izango ote da?

Hori hola balitz, mundu hobe baten ahalegiñak alferrekoak dira mundu zoriontsu hori ikusi ez duketenentzat.

—Bai, esan genezake —noizbait mundu hau jainkotu egingo da, ezin zoriontsuago izanen da, baifia agian guk ez dugu ikusiko. Zertarako bada geure ahalegintasun ta erromantizismua? Beste batzuk,

geure ondorengoak, ondo bizitearren, guk bizitza neketsua eroan behar ote degu? Zergatik?

Hobe da ezer egiteke egotea. Fruturik ez badugu, zertarako lanik egin? Bihotz zabalekoek egin lezateke, baiña gehienentzat sari bako lana lerroa dateke.

Ta hauxek, lirake, gitxi gora behera, mundutarron pentsamenduak holako etorkizunari buruz.

Baiña materia ba da orain ere. Jainkoa ba da oraindik.

Nola izan daiteke, bestetik, holako erakortasuna egotea erakarle barik? Nola joan gaitekez gizonok ondasuna, elkartasuna ta maitasun osoaren billa ifun ez balegoz? Burdiña imanagangatzen da berez, baiña iman barik ez da higitzen iforantz.

Gizonok ere ezin gaitekez joan eta abia ez dagokean gauzatara.

Baiña, egia esan, Jainkotasun estadu hori etorkizuneko gizartearen helburua da ta ez oraingoena. Efektoa kausaren atzetik dator, eta ez bestela.

Nola datorke Jainkoa (gizarte aurreratu ta maitakor elkartu baten efektoa) gizarte hori baiño lehen?

Baiña Fisikak zerbait agertu digu azkeneko urteotan.

Kausa ta efektoa, eragillea ta eragiña, bata bestearen urrengoak dira.

Garaian, denboratan, bata bestea baiño aurrekoagoa da. Baiña denborarik ez duken izaki orokor batentzako, efekto ta kausa ez dira zertan izan bata bestearen urrengo; aldatu daitekez.

Materia, orain arte behintzat, energi itxurapenez agertzen zaiku, fenomeno bat bailitzan.

Jainkoa fenomeno hau edo energi honen eragillea litzake, homogenea ta zabal zabala unibertsoan. Teilhard'en hizkeraz, **alfa**.

Alfaz izadia egia da. **Alfagandik** eta **alfaz** dagozan izaki guztiak dira ta aurrereldakuntzaz bizitza ta adimena lortu.

Izakirik aurreratuenok, elkartasunez eta maitasunez **Omegagana** goaz, Jainkozko gurentze eta sublimatze haundios horretara. Baiña **Omega**, denboratasunik ezaz, ba da oraindik ta berak erakarten du gizona beragana.

Azkeneko gizarte alkartu ta zoriantsua ikusi ezin dutenontzako heriotza bidez damaiagu atsedena ta bereganatzea.

Guztira:

Jainkoa, Omega, Garai-zabaletasunen lokarrietatik at agertzen zaikun Foko erakarle, maitatzaille, maitagarri ta elkar maite eragille

bakarra da. Gizanortasun guztien batzaillea ta osatua dateke. Atzera ezifia ta atzera eraz ezifia da ta, berari esker, bakoitzak betikotasuna eukiko duelako garantia hartuko du, Beraren izatean denon izpirtutasunak izan behar diralako, osotzailleak izaki.

AZKENA:

Hauek dira Teilhard de Chardin'en zientziatzko eritzi berriak erlijoiari ta Jainkoari buruz.

Jesuist hau txit paleologilari ospatsua izan zan bere garaietan.

Bera hari izan zan *Sinanthropus pekinensis* (Pekingo gizona) famatuaren billakuntzan ta bere istudio ta Biologi lanak oso haintzat hartuak izan dira kulturduen denen artean.

Bere liburuak hizkuntza askotara itzuliak dira ta bere "Le phénomène humain" Errusi'ko gobernuaren babesean argitaratu da Sobietar estaduetan.

Bere aburuak ez dira osoak eta akats eta fantasi nahiko topa leitekez, noski, haiengan. Baiña pentsa dezagun bera izan dala, Zientziatz, erlijio ta teologizko prolemak aztertzeke bidea hartu duen lehen-bizia geure garaietan.

Era berriak eta sail ezezagunak urratu ditu, aurrerakuntzaz Jainkoagana esanaz.

Fisikak eta beste zientziek, errelatibitatea eta abar, lagun ahal izango digute oraintsu arte misteriotzat dauzkagun milla gauza azaltzeke.

Baiña Eliza, beldurta xamar izan da ta ezjakiñean, edo prudentzi edo zuhurkeriz. Teilhard'en liburuak luzaroan egon ziran illunean eta argitaratzeke Eleizaren zentsur ezjakin eta ezgauzogatik.

Berriz ere teologilariet epaitu nahi zuten beren jakituririk at zeukaten gauza bat, ta zoritxarrez, jesuistaren lan interesgarria berandu agertu zan munduaren aurrean, ta Elizaren postura, aurrera-koia izan beharrean, atzerakoi eta beldurta agertu zitzaigun.

Baiña, zorionean, gauzak aldatu egin dira. Teilhard de Chardin'ek markaturiko urrats berrietatik jakitun asko dabilta argia billatu guraz.

Jar dezagun beronengan geure itxadopena ta gabiltzan guztiok zientziak erakutsiriko bide argietatik, egirik bada, zelan edo halan beti argituko gaituelakoan.